

SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNNAN LAUSUNTO 11/2011 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle adoptiota koskevan lainsäädännön uudistamiseksi sekä lasten adoptiota koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen hyväksymiseksi ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta

Lakivaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 13 päivänä lokakuuta 2011 lähettäessään hallituksen esityksen eduskunnalle adoptiota koskevan lainsäädännön uudistamiseksi sekä lasten adoptiota koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen hyväksymiseksi ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta (HE 47/2011 vp) valmiutelevasti käsiteltäväksi lakivaliokuntaan samalla määrännyt, että sosiaali- ja terveysvaliokunnan on annettava asiasta lausunto lakivaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- lainsäädäntöneuvos Tuomo Antila ja tutkija Laura Määttänen, oikeusministeriö

- hallitussihteeri Johanna Huovinen, sosiaali- ja terveysministeriö
- kehittämisspäälikkö Jukka Mäkelä, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
- johtaja Katariina Rautalahti, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto
- erityisasiantuntija Aila Puustinen-Korhonen, Suomen Kuntaliitto
- vs. johtava sosiaaliryöntekijä Aulikki Haimi-Kaikkonen, Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto
- järjestölakimies Tiina Tammi, Pelastakaa Lapset ry
- toiminnanjohtaja Anu Uhtio, Adoptioperheet ry.

Lisäksi Vammaisfoorumi ry on antanut kirjallisen lausunnon.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Adoptiolainsäädännön kokonaisuudistuksen yleisenä ja ensisijaisena tavoitteena on edistää lapsen edun toteutumista adoptioasioissa. Uudistuksen keskeisimmät sosiaali- ja terveysvaliokunnan toimialaan liittyvät muutosehdotuk-

set koskevat adoptioeuvonnan kehittämistä, adoption suhdetta lastensuojeluun sekä adoptioasioiden hallinnon kehittämistä. Valiokunta pitää tärkeänä, että uuteen lakiin kirjataan periaate, jonka mukaan kaikissa alaikäisen lapsen adoptiota koskevissa päätöksissä ja muissa toi-

menpiteissä on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Adoptiioneuvonta

Adoptiioneuvontaa antavan kunnan sosiaalihuollon toimielimen tai adoptiotoimiston on lakiehdotuksen mukaan nimettävä adoptoitavalle lapselle adoptiioneuvonnasta vastaava sosiaaliryöntekijä. Tällä pyritään siihen, että adoptioasiaa käytännössä hoitaa ja adoptoitavan lapsen etua asiassa valvoo koko adoptioprosessin ajan tietty sama tähän tehtävään nimetty sosiaaliryöntekijä. Lapsen sijoittaminen hänelle parhaiten sopivaan perheeseen edellyttää kuitenkin yhteistyötä toisen sosiaaliryöntekijän tai muun lastensuojeluun perehtyneen ryöntekijän kanssa. Valiokunta toteaa, että adoptiioneuvonta on keskeinen osa adoptioprosessia, ja katsoo, että ehdotetut menettelyt vahvistavat lapsen edun huomioon ottamista.

Adoptiioneuvonta kuuluu sosiaalihuoltolain nojalla kunnan järjestämisvelvollisuuden piiriin. Lainsäädännöllä pyritään edistämään lapsen etua ja parantamaan adoptiioneuvonnan saatavuutta sekä sijoituksen onnistumista ja seurantaa. Adoptiioneuvonta on myös mahdollista keskeyttää tilanteissa, joissa on ilmeistä, ettei edellytyksiä adoptioon ole olemassa.

Adoptio vahvistamisen jälkeen annettavasta jälkipalvelusta ehdotetaan nykyistä täsmällisempiä säännöksiä. Tavoitteena on, että jälkipalveluja annetaan entistä kattavammin ja monipuolisemmin sekä siten, että adoptioon mahdollisesti liittyviin ongelmiin voidaan puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tämä voi osaltaan vähentää myöhemmän lastensuojelun tarvetta.

Ehdotetun siirtymäsäännöksen (101 §) perusteella velvollisuus tarjota mahdollisuutta erityisen avun ja tuen tarpeen selvittämiseen adoptiioneuvonnassa koskee vain uusia adoptioita. Valiokunta korostaa, että ennen lakiehdotusten voimaantuloa vahvistetuissa adoptioissa on edelleen tarvittava annettava jälkipalvelua aiemman lain mukaisesti. Valiokunta pitää välttämättömänä, että kunnissa huolehditaan adoptiioneuvonnan voimavarojen riittävydestä ja siitä, että

adoptiioneuvontaa ja perheen tarvitsemaa tukea on saatavissa tarpeen mukaan.

Adoptio edellytykset

Adoptio edellytykset säilyvät pääasiassa nykyisen lainsäädännön ja vakiintuneesti noudatetun adoptiokäytännön mukaisina. Ehdotuksen mukaan lapsen ja adoptiohakijan välisen ikäeron tulee olla vähintään 18 ja enintään 45 vuotta. Lisäksi ehdotetaan hakijan vähimmäisiäksi 25 vuotta ja enimmäisiäksi 50 vuotta. Valiokunta pitää ehdotettuja ikärajoja lapsen edun kannalta perusteltuina ottaen huomioon, että säännöksissä mahdollistetaan näistä ikärajoista poikkeaminen muun muassa perheen sisäisessä adoptiossa tai jos adoptio vahvistamiseen yksittäistapauksessa on lapsen edun kannalta erittäin painavia syitä.

Ehdotetun adoptiolain mukaan vain aviopuolisot voivat adoptoida yhdessä. Tämäkin ehdotus vastaa voimassa olevaa lakia. Lakiehdotuksen perusteluissa viitataan avioliittoon liittyviin oikeusvaikutuksiin, jotka luovat välillisesti perusturvallisuutta ja pysyvyyttä myös adoptiolapselle.

Lakiehdotuksen 13 §:n 2 momentin mukaan rekisteröidyssä parisuhteessa tai avoliitossa elävän henkilön aikoessa adoptoida alaikäisen lapsen, ei adoptiota voida vahvistaa ilman parisuhteen toisen osapuolen suostumusta. Valiokunta pitää edellytystä asianmukaisena ja toteaa lisäksi, että avoliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa olevan henkilön ollessa yksin adoptiohakijana, on adoptiioneuvontaa lakiehdotuksen 24 §:n perusteella annettava myös parisuhteen toiselle osapuolelle.

Adoptio ja lastensuojelu

Voimassa olevaa lakia vastaavasti uudessakin adoptiolaisissa on alaikäisen lapsen adoptio mahdollista lähtökohtaisesti vain, jos vanhemmat antavat siihen suostumuksensa. Poikkeuksellisesti adoptio voidaan vahvistaa vanhemman kieltäytymisestä huolimatta, jos adoptio on ilmeisen ratkaisevasti lapsen edun mukaista. Lisäksi edellytetään, ettei vanhemman kieltäytymiseen ole riittävä aihetta ottaen huomioon lap-

sen etu sekä lapsen ja vanhemman välisen kanssakäymisen tiiviys ja heidän välillään vallitsevan suhteen laatu (11 §). Myös tältä osin laki vastaa voimassa olevaa lainsäädäntöä.

Lakiin ehdotetaan kokonaan uusia säännöksiä lapsen oikeudesta pitää yhteyttä aikaisempaan vanhempaansa. Tuomioistuin voi vahvistaa aikaisemman vanhemman ja adoptiovanhempien tekemän sopimuksen lapsen oikeudesta tavata ja pitää yhteyttä aikaisempaan vanhempaansa. Yhteydenpito-oikeutta ei saa vahvistaa, jos sen oletetaan olevan lapsen edun vastaista.

Yhteydenpito-oikeuden vahvistaminen voi edistää biologisten vanhempien halukkuutta suostua sijaisperheeseen sijoitetun lapsen adoptioon, kun lapsen yhteydenpito heihin voi jatkua ennallaan adoption jälkeenkin. Valiokunta toteaa, ettei lastensuojelulain säännöksiä sijaishuollon järjestämisestä muuteta tässä yhteydessä. Sijaishuoltoa toteutettaessa on lastensuojelulain 4 §:n mukaan edelleen otettava lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä. Lapsen edun arvioinnissa on myös otettava huomioon pitkäaikaisten ja turvallisten ihmissuhteiden säilyminen ja vakiinnuttaminen.

Adoptioprosessin ja -hallinnon kehittäminen

Valiokunta pitää lapsen edun kannalta tarkoituksenmukaisena ehdotettua lupamenettelyn laajentamista koskemaan myös kotimaisia adoptioita. Uudistukset selkeyttävät menettelyä myös adoptionhakijoiden kannalta. Adoptiolupaa ei ehdo-

tuksen mukaan kuitenkaan tarvita perheen sisäiseen adoptioon tai jos lapsi muutoin on ollut vaikiintuneesti tulevan adoptiovanhemman hoidettavana ja kasvatettavana. Lopullisen päätöksen adoption vahvistamisesta tekee edelleen käräjäoikeus.

Esityksen mukaan lapsen biologisen isän henkilöllisyys tulee mahdollisuuksien mukaan pyrkiä selvittämään ja hänen isyytensä vahvistamaan ennen adoptiota. Ehdotetulla tavalla toimittaessa voidaan selvittää isän halu ja valmiudet huolehtia lapsensa hoidosta ja kasvatuksesta. Valiokunta pitää tärkeänä, että uudessa adoptioilaisissa vahvistetaan biologisen isän asemaa adoptioprosessissa.

Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimiva kansainvälinen lapseksiottamisasioiden lautakunta ehdotetaan lakkautettavaksi. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valviran yhteyteen perustetaan uusi adoptiolautakunta, jonka toimivalta laajenee myös kotimaisten adoptiolupien käsittelyyn. Valiokunta pitää ehdotusta tarkoituksenmukaisena, mutta toteaa, että Valviran voimavarojen riittävyys myös näiden lisätehtävien hoitamiseen on välttämätöntä turvata.

Lausunto

Lausuntonaan sosiaali- ja terveysvaliokunta esittää,

että lakivaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

StVL 11/2011 vp — HE 47/2011 vp

Helsingissä 17 päivänä marraskuuta 2011

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Juha Rehula /kesk	Hanna Mäntylä /ps
vpj.	Anneli Kiljunen /sd	Annika Saarikko /kesk
jäs.	Outi Alanko-Kahiluoto /vihr	Hanna Tainio /sd
	Laila Koskela /ps	Lenita Toivakka /kok
	Merja Kuusisto /sd	Anu Vehviläinen /kesk
	Sanna Lauslahti /kok	Ulla-Maj Wideroos /r
	Merja Mäkisalo-Ropponen /sd	Erkki Virtanen /vas
	Lasse Männistö /kok	vjäs. Ari Jalonen /ps.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Harri Sintonen.

ERIÄVÄ MIELIPIDE

Perustelut

Lapsen etu

Adoptiolainsäädännön uudistuksen tavoitteena on edistää lapsen edun toteutumista adoptioasioissa. Adoption lähtökohtana tulee poikkeuksetta olla lapsen etu, ja pidämme erittäin tärkeänä tämän tavoitteen vahvistamista. Kaikkien adoptioasiaa käsittelevien tahojen tulisi arvioida adoptiota nimenomaisesti lapsen näkökulmasta. Jokaisen yksittäistapauksen osalta tulisi löytää sellainen ratkaisu, joka parhaiten vastaa lapsen etua. Lapsen edun toteutumiseksi pidämme tärkeänä, että asiaa ratkaistaessa kuullaan myös lapsen mielipidettä ja toiveita lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden.

Adoptoitavalla lapsella tulisi olla mahdollisuus kasvaa ensisijaisesti sellaisessa perheessä, jonka vanhemmat ovat aviopari. Yhteisadoption osalta katsomme, että adoptiomenettelyssä tulisi antaa etusija avioparille ennen yksin adoptionhakijana olevaa henkilöä, paitsi silloin, jos tämä on lapsen sukulainen tai jos lapsen ja hakijan välillä on ennestään läheinen, muussa kuin adoptiotarkoituksessa syntynyt side. Tämä tulisi huomioida myös silloin, kun lasta ollaan sijoittamassa adoptiotarkoituksessa adoptionhakijoiden luokse. Lapsen sijoittamisessa tulisi noudattaa lisäksi seuraavia periaatteita: lapsi tulisi sijoittaa niiden hakijoiden luokse, joilla arvioidaan olevan parhaat edellytykset huolehtia hänen hyvästä hoidostaan ja kasvatuksestaan, sekä lapsi tulisi sijoittaa aviopariperheeseen, jollei ole erityisen painavia syitä sijoittaa häntä yhden hakijan perheeseen. Tällaisena erityisen painavana syynä voidaan pitää esimerkiksi edellä mainittua sukulaisuutta tai lapsen ja hakijan välistä läheistä sidettä, joka on syntynyt muussa kuin adoptiotarkoituksessa.

Avoim adoptio

Esityksessä on ehdotettu, että tuomioistuin voisi vahvistaa, että adoptiolapsella on oikeus pitää yhteyttä aikaisempaan vanhempaansa adoption jälkeen. Pidämme oleellisena, että tämän asian toteutumiseksi jo nykyisten lasten huostaanotto-tilanteiden osalta ryhdytään riittäviin toimenpiteisiin ennen avoimen adoption mahdollistamista. On kyseenalaista, kuinka yhteydenpito voisi toimia adoptioprosessin jälkeen paremmin, jos sen toiminnassa on nykyiselläänkin puutteita.

Katsomme, ettei avoimen adoption tule olla lastensuojelun toteuttamisen keino tai työkalu, jolla saavutetaan kipeästi tarvittavia säästöjä lastensuojeluun. Katsomme, että lastensuojelulain alaisia asioita ei tulisi kytkeä enempää adoptiolakiin kuin nyt on jo tehty, ennen kuin riittävät resurssit lastensuojelun sosiaalityöhön on turvattu. Avoin adoptio lastensuojelun keinona luo myös ammatillisesti sosiaalityöntekijöille suuren vastuun lapsen ja biologisten vanhempien tulevaisuudesta.

Adoption hakijoiden asema ja oikeusturva

Vammaisfoorumi on lausunnossaan nostanut esiin adoption osalta myös lapsen edun, joka on otettava huomioon kaikilta osin myös silloin, kun adoptoitava lapsi on vammaisen. On myös tärkeää ottaa huomioon, että adoption hakijan vammaisuus ei yksin ole este adoptiolle, vaan adoption edellytyksiä tulee tarkastella kokonaisuutena.

Hakijoiden oikeusturvan kannalta on tärkeää, että adoptioprosessin aikana tehtyihin päätöksiin voi hakea muutosta, mikäli päätös voi johtaa adoptioprosessin keskeytymiseen. Lisäksi oikeusturvan kannalta on olennaista, että hallinto-oikeudessa asian käsittelyyn osallistuisi lastensuojeluun perehtynyt asiantuntijajäsen.

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitämme,

että lakivaliokunta ottaa huomioon mitä edellä on esitetty ja korostaa kaikilta osin lapsen edun toteutumista.

Helsingissä 17 päivänä marraskuuta 2011

Hanna Mäntylä /ps

Laila Koskela /ps

Ari Jalonen /ps